

koma fyrri seg aftur.

Fiskivinnan verður sostatt ferð eftir ferð fangað í eini produktivitetsfelli, har hon so at siga fremur búskaparligt sjálmorð.

Henda sjálvdestruktiva ringrásin er ikki ókend á øðrum búskaparligum økjum, men í fiskivinnuni verður hon serliga sterk av fleiri orsøkum: Í fyrsta lagi, tí at tað tekur so langa tíð, áðrenn úrslitini av at fiska burturav gýtingar-stovnunum gerast sjónlig. Í øðrum lagi, tí at tað tekur so langa tíð, áðrenn úrslitini av at fiska burturav gýtingar-stovnunum gerast sjónlig. Í øðrum lagi, tí at tað tekur so langa tíð, áðrenn úrslitini av at fiska burturav gýtingar-stovnunum gerast sjónlig. Í øðrum lagi, tí at tað tekur so langa tíð, áðrenn úrslitini av at fiska burturav gýtingar-stovnunum gerast sjónlig.

Eitt politiskt sinnisjúkrahús

Sjálvsagt hava royndir verið gjørdar at reglura fiskivinnuna so at tann óhugnaliga ringrásin verður brotin. Men hóast fiskimarknini eru flutt út og fiskifrøðingar havaráðgívið politikarum - bæði í altjóða høpi og í teimum einstøku fiskivinnusamfeløgum - so sýnist tað sum ringrásin bert endurtekur seg, er niðurstøðan hjá Paldam. Hann skýrir rætt og slætt fiskivinnuna sum eitt »politiskt sinnisjúkrahús«, har tilráðingarnar frá fiskifrøðingum ongantíð verða fylgdar, og har ongin tykist at læra av kreppum og skráðum.

Sambært Paldam eru orsøkirnar til svakligheitarnar sera einfaldar: Hetta er eitt stríð millum tveir samfelagsbólkar, nevniliga fiskifrøðingar og fiskimenn. Hóast fiskifrøðingarnir kanska ikki hava fullkomiliga rættar stovnsmetingar, so hatta teir í hvussu so er ongan áhuga í at meta skeivt. Teir hava fasta løn og kunnu trygt hugsa langt fram í tíðina. Men fiskimenn nýðast hugsa stutt. Tí teir skulu fáa fatur á fiskinum tá høvi býðst og teir nýðast at hugsa um rentur og avdráttir í skipinum o.s.fr.

Óg mitt ímillum hesar báðar stríðandi partarnar standa so politikararnir, sum nýðast at hugsa um atkvøðurnar og verða trýstir av áhugabólkum hjá fiskimonnum. Politikararnir tora tí ikki at taka avgerð um at skerja fiskiskapin í nóg stóran mun. Teir tora ikki at halda tilráðingarnar um mest loyvu veidu frá fiskifrøðingum og teir tora ikki at seta hart móti hørdum og kreva, at tann alsamt økta veiðiorðan verður kutað burtur (sambært Paldam skulu alto minst 5% av veiðiorðuni kutast burtur um árið). Ístaðin brúka politikararnir ein part av samfelagsliga yvirskotinum í fiskivinnuni til at fígga ta øktu veiðiorðuna. Tað verður gjørt við stúdnini og

Salurin í Nóatúni var fullur og nógv kend andlit vóru at siggja millum áhoyrarnar. Mynd jan

øðrum skipanum, sum føroyingar jú kenna í ólukkumát.

Loysnin hjá Paldam

Paldam skjýtur eisini nakrar loysnir upp, um hvussu sleppast kann undan hesi gongd:

1. At seta eitt panel av óheftum »fiskadómarmum«, ið kunnu taka avgerðir um kvotur og kvotubýti. Hesir skuldu helst sitja í útlondum, so ongin ivi kann vera um, at teir eru óheftir.
2. At lata marknaðarkreftirnar ráða fritt í fiskivinnuni.

Paldam heldur ta seinnu loysnina vera tað bestu, av tí at hon er meira »anonym« enn politiskar avgerðir. Hann byggir sína niðurstøðu á eina kenda teori innan búskaparfrøðina, nevniliga »teoriina um tað sum er felags« (»Theory of the Common«). Henda teori vísir til gongdina innan ognarvirskafti til jørdina í Vesturheiminum. Hon sigur rætt og slætt, at um jørðin er felags ogn, so loysir tað seg ikki hjá tí einstaka at gera fløgur í hana - tí tað verður eisini til fyrimuns fyri onkran annan. Og hinvegin verður ein fyrimunur hjá tí einstaka til ein vansa fyri ein annan. Sambært Paldam er tí onki annað at gera, enn at geva nøkrum einstaklingum ognarrættin til jørdina, tí so kunnu teir finna fram til eitt valdsbýti við at keypa og selja.

Júst hetta er eisini grundstøðið undir teimum umsetiligu kvotunum, og teimum tekur Paldam sostatt fult undir við. Við at geva einstaklingum ognarrættin til virðið á fiskinum, kunnu teir sleppa at stríðast og tingast sínámillum um keyp og sølu. Men Paldam leggur stóran dent á, at ognarrætturin til kvoturnar ikki skal fylgja skipum og bátum. Ístaðin eigur ognarrætturin til kvoturnar at latast upp í hendurnar á nokrum einstaklingum, sum bert liva av at keypa og selja kvotur

sínámillum. Harvið fáast marknaðarkreftirnar at virka í kappingini um yvirskotið (tilfeingisrentuna) í fiskivinnuni. Paldam heldur, at við hesum kanst tú skapa eina stætt, sum av øllum alvi fer at berjast ímóti ovfisking - tí um stovnarir verða niðurfiskaðir, so minskar virðið á kvotunum og henda stættin missir pengar.

Tó vísir Paldam eisini á, at tað besta hevði verið at lagt skatt á kvoturnar, so at ein partur fer til felags gagn hjá samfelagnum.

Búskapur og politikur

Paldam umboðar eina høvuðsgrein av búskaparfrøðini, ið er sannførd um at nøkur teoretisk »model« eru loysnin uppá, hvussu eitt samfelag skipar seg best búskaparliga. Tær ókonomisku teoriurnar verða kroystar niður yvir eitthvørt samfelag, og um veruleikin so ikki passar við teoriurnar, so er okkurt gálđ við veruleikanum. Í hesari heimsmyndini gerast politiskar avgerðir sjálvsagt bert »eitt forstýrandi element« í búskapinum. Tað sýnist sum hesir búskaparfrøðingar halda, at tað besta sum ein politisk skipan kann gera er:

1. Antin at lata serfrøðingar taka allar avgerðir (eins og uppskot Paldam um óheftar »fiskadómarmar«).
2. Ella at lata tær anonymu marknaðarkreftirnar fáa so fríar teymar sum gjørligt (eins og uppskotid um fritt umsetiligar kvotur).

Hetta er sostatt eitt fullgjørt misálit á ta politisku skipanina og ein avskrivning av øllum møguleikum fyri at semjast um ein framtíðar fiskivinnupolitik.

Búskaparfrøðin og føroyska kreppan

Niðurstøður hjá Paldam gerast serliga áhugaverdar, tá vit hyggja til krøvunum frá donsku stjórnini síðani Føroyar vórðu settar undir umsiting 6. okt. 1992. Øll krøvini hava snúð seg um at

sleppa undan beinleiðis politiskum avgerðum á búskaparliga økinum. Og loysnirnar hava bygt á bæð uppskotini sum Paldam vísir á: Bankarnir og fiskiíðnaðurin á landi eru latin upp í hendurnar á meira ell minni óheftum »serfrøðingum« at taka sær av, meðan fiskiveiðan og fiskiflotin er latin upp í hendurnar á anonymu marknaðarkreftunum at taka sær av.

Sostatt er talan um eina serliga heimsmynd og serligan hugsunarhátt, ið ikki bert Paldam byggir sínar niðurstøður á. Eisini IMF-serfrøðingarnir, Bygnaðarnevndin, Gørtz-nevndin, Ráðgevandin nevndin fyri Føroyar, Endurreisingarnevndin o.s.fr. eru komnir fram til somu niðurstøður sum Paldam. Og jú hetta er grundarlagið undir krøvunum frá donsku stjórnini móttvegis føroyingum.

Einføld heimsmynd

Lýsingin hjá Paldam av tí óhugnaliga ringrásini í fiskivinnuni er greið og beinrakn. Serliga er hugtakið »produktivitetssellan« ein bersøgin samanfatning av teimum beisku royndum, sum føroyingar í dag mugu ásanna í felag við onnur fiskivinnusamfeløg.

Tá ið Paldam skal greiða frá orsøkunum, kunnu tær eisini tykjast sera logiskar og beinraknar - væl at merkja um vit góðtaka heimsmyndina og grundarlagið undir teimum ókonomisku teoriunum. Men um vit kanna nærri eftir, kemur ein sera einføld heimsmynd og eitt sera ívasamt grundarlag til sjóndar undir niðurstøðunum:

1. Tað er ein sera einføld politisk søgufatan, ið liggur aftan fyri »teoriina um tað sum er felags«. Tá ið fólk í Vesturheiminum fóru at stríðast um ognarrættin til ta jørdina, sum áður hevði verið til felags brúksrætt hjá fleiri, var tað júst tí at marknaðarkreftirnar fóru at gera um seg og ein búskaparlig broyting tók seg upp við íðnaðarkollveltingini o.s.fr.

Ikki tí at samfeløgini áðrenn hetta vóru nøkur paradís at liva í, men fyrstani við teimum fríu marknaðarkreftunum fingur vit ein búskap sum miðari móti stóðugum vøkstri uttan mun til gagnvirði í framleiðsluni. Og júst hesin búskapur hevur havt afturvendandi skráðl og kreppur við sær allastaðni har hann hevur vunnið fram.

2. Um vit góðtaka búskaparligu niðurstøðurnar hjá Paldam, so góðtaka vit eisini eina ógvuliga einfalda mynd av menniskjanum. Búskaparfrøðingarnar sum Paldam siga tað burt út og tað er í hvussu so er, erligt to: Tað sum er til frama fyri einstaklingin er til bága fyri onnur. Og tað loysir seg ikki hjá einstaklinginum at gera fløgur í nakkað felags, tí so gagnar tað bert onkrum øðrum. Hetta er filosofiska grundarlagið undir marknaðarbúskapinum og »fríu kappingini«, og vit kunnu eins væl sagt: »Eins deyð - annans breyð!«.
3. Tað er somuleiðis ómetiliga naivt og fullkomiliga burturvið at finna orsøkirnar til tann vantandi fiskivinnupolitikin í einum stríði millum fiskimenn og fiskifrøðingar. - Alvaratos! Eru tað fiskimenn og fiskifrøðingar sum hava valdið á búskaparligu gongdini í fiskivinnuni? Hvar eru reiðarar, fiskasplur, fiskiíðnaðurin, bankarnir, útlendskir fíggingarstovnar, heimsmarknaðurin, tollsamgongurnar, skipasmíðjur, monopolfyrirtekur o.s.fr.?

Marknaðarkreftir og regulering

Tað er eftir mínum tykki eisini ein fullkomiliga skeiv søgulig lýsing av gongdini í heimsbúskapinum, tá Paldam vísir á, at tað er tann politiska reguleringin, sum er orsøkin til tær afturvendandi kreppurnar í fiskivinnuni. Um vit hyggja til heimsbúskapinum, so eru

tað júst tann sonevnda »fría kappingin« og marknaðarkreftirnar, ið hava víst seg at vera beinleiðis destruktivar. Ikki bert móttvegis náttúrugrundarlagnum, men eisini móti fólk og øllum sosialum felagsskapi.

Og í søguligum høpi hevur tann politiska reguleringin av búskapinum als ikki staðið í fremstu røð. Hon er komnir av neyð til tess at minka um nakrar av ringastu avleiðingunum hjá teimum blindu marknaðarkreftunum.

Um vit taka Føroyar sum dømi, so hevði búskapurin og samfelagið hjá okkum neyvan sæð nógv betur út, um útlendskir trolarar framvegis sluppu at trola inn í klettin. Hinvegin er tað jú rætt, at reguleringin av fiskivinnuni í Føroyum ikki gjørdist stórt frægari, tá vit sjálvi fóru at umsita okkara havøki og at pumpa stúdnin út til eina stóðugt økjandi veiðiorða á okkara egnu grunnum.

Men hetta var ikki úrslit av einum samanhangi og stóðugt endurskoðaðum fiskivinnupolitikki. Fiskivinnupolitikurinn latin upp í hendurnar á vinnuni sjálvari at avgera (serliga gjøgnum Ráfiskagrunnin) og harvið mistu politikararnir fullkomiliga stýringina av fiskivinnuni. Og sostatt varð »tann fría kappingin« ferd lúkt inn í landskassan.

Hurðin á glopp

Tað er kanska væl skiljandi, at búskaparfrøðingar hava litið álit á politisku reguleringini av fiskivinnuni, soleiðis sum hon higar til er framd. Men at lata allar avgerðirnar upp í hendurnar á marknaðarkreftunum er bert ein roynd at brúka ein heilivág móti árinum, sum tann sami heilivágurin hevur elvt til.

Allar orsøkir eru til at taka marknaðarkreftirnar í álvara og at brúka tær sum best í fiskivinnupolitikinum, og harvið kanska tála teimum til felags fyrimuns. Men so mugu tær siggjast í eini HEILD. Á vit seta marknaðarkreftirnar at reglura okkara fiskiflota meðan bæði fiskiíðnaðurin, bankarnir, europeisk marknaðurin og altjóða fíggingarstovnar gerast alt meira monopoliseraðir, kann ikki fáast at samsvara. Og hesa andsøgn hevur enn ongin búskaparfrøðingur givið nakra frágreiðing um.

Men Martin Paldam gloppar eisini hurðini fyri eini aðrari loysn. Í viðtali við Sosialin vísir hann á, at føroyingar mugu gera eina politiska heildarloysn, ið byggir á eina nýggja kommunuskipan og ein nýggjan fiskivinnupolitik. Hetta er ivaleyst einasti háttur at fáa donsku stjórnina at lurta eftir føroyingum. Og hetta er einasti háttur at sleppa undan at verða stýrdur av tí einføldu heimsmyndini hjá búskaparfrøðini.

Høgni Hoydal